ЗМІСТ

Передмова 7

Шемшученко Ю. С, Батанов О. В.
Відомий український вчений-конституціоналіст та педагог Віктор Федорович Погорілко 10

Абасов Г. Г.
Проблеми визначення конституційно-правових гарантій прав місцевого самоврядування 23

Баймуратов М. О.
Місцеве самоврядування як новий феномен сучасної української державності 34

Батанов О. В.
Територіальна громада у системі сучасного муніципалізму: доктринальний аспект 47

Батанова Н. М.
Проблеми теорії конституційно-правової відповідальності 67

Гасва Н. П.
Конституційне право на свободу об'єднання: термінологічний аспект 82

Ганжа Н. В.
Проблеми конституційно-правового унормування організації і порядку роботи парламенту України: характеристика історичних етапів 94

Горбатенко В.П.
Теоретико-прикладні аспекти осягнення феномена «уявного конституціоналізму» 106

Грабильніков А. В.
Конституційне право громадян України брати участь в управлінні державними справами 120

Делія Ю. В.
Публічна адміністрація як складова ефективності суспільного управління 128

Заворотченко Т. М.
Проблеми наукової характеристики суб'єктивних політичних прав і свобод громадян в Україні 137

Задорожня Г. В.
Порівняльно-правовий аналіз повноважень глави держави України та зарубіжних країн щодо органів прокуратури 145

Ісаєва Н. К.
Оскарження рішень податкових органів та їх посадових осіб в контексті конституційних прав людини і громадянина в Україні 155

Кампо В. М.
Взаємовідносини «конституційної» людини та органу конституційної юстиції у світлі антропологічного підходу 162

Кельман М. С.
Юридичний метод у сучасному правознавстві 170

Костецька Т. А.
До питання про роль конституційного права в реалізації основних завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні 190

Кресіна І. О.
Проблеми етнонаціональної консолідації українського суспільства 200

Кулишич П. Ф.
Право Українського народу на землю за Конституцією України: власність чи національне надбання 209

Куян І. А.
Загальнонаціональний референдум, як форма прояву народного суверенітету: проблеми реалізації в Україні 220

Лощихін О. М.
Економічні функції сучасної держави та актуальні проблеми формування конституційної економіки: доктринальні та прикладні аспекти 229

Майданник О. О.
Перспективи розвитку контрольної функції українського парламенту 241

Максакова Р. М.
Сучасний конституційний процес і реалізація установчої влади в Україні 252

Мілова Т. М.
Принцип рівності як нормативно-правова гарантія реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина 263

Нагребельний В. П.
Конституційне право громадян на підприємницьку діяльність: зміст та проблеми реалізації 270

Наливайко Л. Р.
Принципи державного ладу у розбудові демократичної, соціальної і правової держави в Україні 280

Оніщенко Н. М.
Функції права: системний погляд, характеристики та значення у соціальному житті 291

Опанасюк Н. А.
Конституційно-правові основи туризму в Україні 305

Петрів І. М.
Конституційно-правові засади розвитку інформаційного простору держави 322

Приходько Х. В.
Актуальні проблеми українського парламентаризму з позиції функціонального та процесуального підходів дослідження 334

Пустовіт Ж. М.
Концепція суверенітету народу в Конституції України 345

Савчин М. В.
Особливості синтетичної методології досліджень конституційних явищ і процесів 353

Скрипнюк О. В.
Провідний відділ конституціоналістики України 362

О. М. ЛОЩИХІН,

доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету
Академії муніципального управління

ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ ТА АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ: ДОКТРИНАЛЬНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ

Взаємодія держави, права та економіки набуває особливої значимості у періоди радикальних соціально-економічних і суспільно-політичних перетворень. Про це свідчить досвід так званих нових індустріальних країн, де перехід до ринкової економіки та її стрімкий розвиток відбулися за самої активної участі та підтримці держави. Фундаментальні перетворення в економіко-правовій сфері сучасних постсоціалістичних держав із усією визначеністю порушують питання щодо необхідності докорінного перегляду ролі і місця органів державної влади різних рівнів, а також органів місцевого самоврядування в системі життєзабезпечення суспільства. Досвід закордонних країн, як розвинутих, так і тих, що розвиваються, свідчить про те, що успішний розвиток економіки залежить від досконалості механізму

державно-правового регулювання економічних відносин, а також визначення місця і ролі держави в управлінні економічним процесом. Особливою важливою є роль конституційного регулювання економічних відносин.

Звільнення від догматичного підходу щодо дослідження проблем цієї галузі та деідеологізація юридичної науки в цілому збіглися в часі з тенденціями дерегулювання та лібералізації економіки, що визначає особливу затребуваність аналізу нової ролі конституційного регулювання економічних відносин. Використання комплексного підходу, який дозволяє належним чином врахувати результати економічного і правового аналізу, дозволяє розкрити нові грані досліджуваних явищ і найбільш повно і достовірно вивчити регулюючий вплив права на економічні відносини, а також оцінити вплив ринкової економіки на становлення і розвиток основ суспільного ладу, системи органів державної влади, прав та свобод людини і громадянина, територіального устрою та, у цілому, на процес конституційного розвитку.

Реформи XX ст., які оформили нові державні економічні функції, стали не тільки наслідком соціально-політичної трансформації, але і самі створили нові економічні умови. Сучасна конституційна модель оформила механізми публічного втручання в економіку, що забезпечують гарантії конституційних прав та свобод громадян та реалізують соціальні функції державної влади. Найважливіші сегменти економічної діяльності стали предметом конституційно-правового регулювання. У рамках практики перехідного періоду в посткомуністичних країнах було гостро поставлене питання про взаємозв'язок конституційних і економічних перетворень, причому, предметом дискусії стали зміст та роль впливу конституційного законодавства на економічні процеси в умовах рішення завдання щодо реформування економіки та всього суспільного устрою в цілому, що не мало прецедентів в історії.

Питання про вплив конституції на економічний розвиток суспільства і держави стало в останні десятиліття об'єктом пильної уваги не тільки теорії держави і права і науки конституційного права, але й економічної теорії. Незважаючи дещо фрагментарний підхід до проблеми конституційно-правового регулювання економіки, в юридичній літературі були зроблені дуже цінні спостереження і висно-

вки. Зокрема, відповідь на питання про те, які з економічних питань підлягають закріпленню в конституції, було та залишається предметом гострих дискусій, причому, як у рамках юридичної теорії, так і в сфері законодавчої практики.

Про актуальність науково-теоретичного дослідження економічної функції сучасної держави, форм і методів державного регулювання економіки в умовах глибоких суспільних трансформацій перехідного періоду свідчать численні гострі дискусії навколо них. Так, питання функцій держави у сфері економічних та господарських відносин, досліджувалися у працях М. Г. Александрова, М. Й. Байтіна, Ф. М. Бурлацького, А. П. Глєбова, А. І. Денисова, Л. І. Загайнова, Л. І. Каска, Б. І. Кучера, В. К. Мамутова, Г. М. Манова, А. А. Нормантаса, В. Ф. Погорілка, І. М. Разнатовського, І. С. Самощенка, В. Г. Тюленєва, Є. В. Фомицького, Р. О. Халфіної, М. В. Чорноголовкіна, В. М. Чхиквадзе та ін.

Серед сучасних дослідників цієї проблематики, насамперед, варто назвати В. В. Анцупова, Г. Ю. Атаяна, С. В. Бабаєва, О. В. Бермічева, М. О. Бухтєрєву, О. Г. Варич, В. А. Владимирова, А. Є. Кадомцева, С. В. Калашникова, Т. А. Калєнтьєву, В. М. Ковальчук, О. Б. Купцову, М. А. Лапіну, Є. С. Мазаєва, М. М. Меркулова, Л. А. Морозову, С. І. Нефєдова, П. В. Онопенка, З. Ф. Хусаїнова, Е. К. Утяшова та інших учених.

Варто звернути увагу й на те, що останнім часом активно розробляється такий напрям наукових досліджень на межі права і економіки як конституційна економіка. Так, у другій половині XX ст. ряд відомих західних економістів зробили серйозні спроби поєднання економічного та юридичного аналізу. У 1982 р. вперше пролунав термін «конституційна економіка», а в 1986 р. американець Дж. Б'юкінен отримав Нобелівську премію з економіки за праці по теорії суспільного вибору. Тривалий час конституційна економіка розвивалася в основному зусиллями західних економістів. Лише останнім часом, з'являються праці, присвячені проблемам економічного аналізу права [2; 5–9; 11].

На наш погляд, аналіз еволюційних процесів у державі, праві й економіці у контексті дослідження конституційних основ економічної функції держави на сучасному етапі з позицій сучасної конституційної економіки та концептуальних засад економічного конститу-

ціоналізму є найбільш перспективним напрямом сучасних досліджень на перетині конституційного права та економічної науки.

Закономірно, що економічні відносини в основному регулюються спеціальним галузевим законодавством — господарським, цивільним, аграрним. Однак оскільки конституція є основою правової системи, вона встановлює вихідні положення всіх галузей права. Будучи правовим за своєю сутністю і характером, конституційне регулювання, проте, не замінює всієї системи правового регулювання. Воно лише визначає принципові напрямки в цій сфері. Конституційне регулювання відрізняється від інших форм правового регулювання економічних та інших суспільних відносин за ступенем і глибиною свого впливу.

Слід зазначити, що аналіз теоретичних проблем конституційно-правового регулювання економіки та сутності конституційних принципів економічної системи, що формують основи державного втручання в економіку, свідчить, що рамках сучасного конституційно-правового регулювання економічних відносин має місце реальне різноманіття національних моделей ринку, не орієнтованих на будь-яку його еталонну модель. Як правило, принципи функціонування змішаної економіки втілюються в конкретні національні форми. У зв'язку з цим, в науковій літературі взагалі робиться висновок, що конституційні основи економічної системи формують особливий конституційно-правовий режим, відповідно до якого будуються взаємини суб'єктів економічної діяльності, держави і суспільства в цілому.

Так, під конституційно-правовим економічним режимом варто розуміти особливий порядок регулювання економічних відносин, що характеризується сукупністю різних правових засобів, що формують умови і правила діяльності громадян і організацій, а також порядок реалізації ними своїх прав та свобод в економічній сфері, що забезпечує нормальне функціонування економічної системи на основі поєднання приватних і публічних інтересів у рамках принципів свободи економічної діяльності, захисту власності і державного втручання. Конституційно-правовий економічний режим дозволяє враховувати географічні, історичні, соціальні і культурні особливості, властивому конкретному суспільству і визначальні основні моделі поводження учасників економічної діяльності.

У цьому контексті, говорячи про практику конституційної регламентації економічних відносин у державах — членах СНД і Балтії,

варто звернути увагу на декілька концептуальних моментів сучасної конституційної економіки.

По-перше, основні напрямки політико-правової й економічної еволюції країн СНД і Балтії на рубежі XX — XXI ст. в цілому відбивають тенденції конституційного розвитку більшості посттоталітарних держав. Так, у зв'язку з утвердженням наприкінці XX ст. у багатьох країнах моделі соціально орієнтованої ринкової економіки і вступом колишніх республік СРСР — нині держав СНД на шлях формування такої економіки, ряд конституційних принципів регулювання економіки перетерпіли істотні зміни або модифікації. В одних випадках, наприклад, принцип недоторканності приватної власності тлумачиться вже не в абсолютному, а у відносному сенсі і пов'язується з виконанням цією власністю своєї соціальної функції, зокрема, з можливістю здійснення націоналізації власності та вилучення землі, що знаходиться в приватній власності, із проведенням аграрної реформи тощо.

Одночасно в більшості постсоціалістичних держав, посилюється тенденція до більшого прогнозування (програмування, планування) розвитку економіки, підтримки відповідних її галузей, включення трудящих і їхніх профспілок в управління економікою та ін.

В інших випадках спостерігається явний відхід від невизнання приватної власності та принципів ринкової економіки, встановлення рівноправності різних форм власності або рух до цього, більшменш значне допущення елементів ринкового господарювання та відступ від надцентралізації тоталітарної економіки, її жорсткого планування тощо.

По-друге, в умовах демократичної ринкової економіки сучасна держава не бере на себе завдання та функцію управління економічною діяльністю і тому всебічно не регламентує її. В той же час вона підсилює свій регулюючий вплив на економіку через активну економічну політику. Держава сприяє запобіганню інфляції, підтримці високотехнічних виробництв, збереженню інтелектуального потенціалу, проведенню конверсії, підтримує економічну науку, агропромисловий комплекс та ін.

Це знаходить своє відображення й у сучасних конституційних основах регулювання економічної діяльності країн близького та далекого зарубіжжя. З одного боку, визнається, забезпечується та

захищається свобода економічної діяльності, й втручання в неї держави обмежується конституційним регулюванням лише самих загальних його основ і принципів; а з іншого боку — таке регулювання носить дуже серйозний і глибокий характер.

Показовою в цьому відношенні є ст. 15 Конституції Азербайджанської Республіки, у якій проголошується, що в Азербайджанській Республіці розвиток економіки, заснованої на різних видах власності, служить підвищенню добробуту народу. Азербайджанська держава на основі ринкових відносин створює умови для розвитку економіки, гарантує свободу підприємництва, не допускає монополізму і несумлінної конкуренції в економічних відносинах. Подібний конституційний підхід азербайджанського законодавця є в цілому традиційним для нових конституцій більшості сучасних держав. Для економічної системи демократичних держав характерним є різноманіття форм власності, плюралізм форм і свобода економічної діяльності тощо.

Нормальне та ефективне функціонування ринкової економіки вимагає єдності економічного простору, що забезпечується вільним переміщенням товарів, послуг і фінансових засобів. Так, наприклад, юридичні гарантії такої єдності встановлюються в Конституції Російської Федерації (частина перша ст. 8). Успіх реалізації принципів ринкової економіки, російський законодавець також пов'язує із забезпеченням свободи економічної діяльності, що означає право громадян та їхніх об'єднань на вільне використання своїх здібностей і майна для підприємництва та іншої, не забороненої законом економічної діяльності. Однак, заохочуючи свободу економічної діяльності, Конституція Російської Федерації забороняє таку економічну діяльність, яка спрямована на монополізацію та несумлінну конкуренцію.

Втім, ті основи конституційного ладу, що сформульовані в ст. 8 Конституції Російської Федерації, не свідчать про повне відсторонення держави від управління економікою і встановлення стовідсотково ліберальної економіки. Вони не виключають могутнього державного сектора в економіці і чималих можливостей для адміністративного втручання в економічне життя. Тим самим відкривається широкий спектр економічної політики, яка може істотно відрізнятися при різних урядах. Якщо врахувати, що сучасна російська економіка по суті складається як змішана, тобто державно-при-

ватна, то можна вважати, що ця модель має достатню конституційну основу [4, с. 139].

Підходи російського законодавця до конституційного регулювання економічних відносин не є унікальними. По суті, однотипні формули використовуються в Конституції Республіки Вірменія, у частині третьої ст. 8 якої мова йде про державне гарантування вільного розвитку та рівного правового захисту усіх форм власності, свободи економічної діяльності, вільної економічної конкуренції. Лаконічністю характеризується конституційний підхід до регулювання подібних відносин і в Республіці Казахстан. Так, відповідно до частини другої ст. 26 Конституції Республіки Казахстан власність, у тому числі право спадкування, гарантується законом.

На відміну від попередніх прикладів, набагато фундаментальніше виглядають відповідні конституційні правоположення Литовської Республіки. Присвячуючи відносинам, що виникають у сфері народного господарства і праці цілу главу, Конституція Литовської Республіки передбачає, що держава надає підтримку суспільно корисним господарським зусиллям та ініціативі. Державою регулюється господарська діяльність таким чином, щоб вона служила благу Народу (ст. 46).

Отже, закріплення свободи економічної діяльності як однієї з основ конституційного ладу в постсоціалістичних країнах покликано, насамперед, визначити відмовлення від державного планування господарської діяльності, та охарактеризувати нові явища в економічній сфері життя суспільства, що проголошені базовими конституційними цінностями. Свобода економічної діяльності також може розглядатися в більш широкому розумінні — як умова реалізації таких домагань, як вільне використання своїх здібностей, майна для підприємницької й іншої економічної діяльності, вибір роду діяльності і професії, об'єднання по економічних інтересах, наукова, технічна творчість, що забезпечуються за допомогою державних гарантій у виді забезпечення єдності економічного простору, вільного переміщення товарів, послуг і фінансових засобів, підтримки конкуренції.

Певною оригінальністю характеризується закріплення свободи економічної діяльності, а також основ і принципів втручання в неї держави в арабських країнах. Конституційний процес у країнах арабського регіону відображає як загальні тенденції світового розвитку

на сучасному етапі, так і специфічні особливості історичного, соціально-економічного та культурно-релігійного розвитку кожної з цих країн. Всі арабські країни об'єднані спільністю історичних доль, культури і релігії, мови. Разом з тим арабські країни в даний час є дуже різними: серед них великі і малі, багаті і бідні, вражаючі світове співтовариство своїми стрімкими економічними успіхами нафтові монархії і республіки, які не мають подібних досягнень [10].

Розпад світової системи соціалізму, відхід з політичної арени в багатьох арабських країнах авангардних партій, які правили в них протягом декількох десятиліть, запровадження багатопартійності, зміна внутрішньоекономічної структури держав, посилення процесу соціальної диференціації суспільства, вихід на авансцену фундаменталістських ісламських угруповань і партій — усі ці зміни останніх десятиліть знайшли своє безпосереднє відображення в нових конституціях, у тому числі й у сфері регулювання економічних процесів.

Так, наприклад, ст. 4 Конституції Єгипту передбачає, що економічною основою Арабської Республіки Єгипет є соціалістична система, яка базується на добробуті і справедливості, спрямована на те, щоб запобігти експлуатації, зменшити розрив у доходах, захистити законні доходи і гарантувати справедливий розподіл суспільних обов'язків і витрат.

Конституція Ліванської Республіки, закріплює, що економічна система є ліберальною і гарантує особисту ініціативу і приватну власність (пункт Є Преамбули).

Конституція Єменської Республіки закріплює, що національна економіка грунтується на свободі економічної діяльності, яка як окремій особі, так і суспільству в цілому забезпечує національну незалежність (ст. 7).

Розгорнута нормативна формула планової моделі економіки запропонована в Конституції Єменської Республіки, ст. 9 якої закріплює, що економічна політика держави грунтується на науковому плануванні, яке забезпечує найкращу експлуатацію всіх ресурсів і можливостей для всіх секторів економіки і в усіх сферах соціально-економічного розвитку та в рамках державного плану розвитку, що діє в суспільних інтересах та в інтересах національної економіки.

Своєрідна конституційну модель планового господарювання існує в Турецькій Республіці, частина перша ст. 166 Конституції якої

передбачає, що планування економічного, соціального та культурного розвитку, швидкий збалансований і гармонійний розвиток промисловості та сільського господарства по всій країні, ефективне використання національних ресурсів на основі всебічного аналізу й оцінки, а також створення необхідної організації для цієї мети — обов'язок держави.

Незважаючи на визначене скорочення обсягу втручання в сферу економіки, держава здійснює економічну функцію шляхом встановлення правових основ ринку та цінової політики, зокрема, стимулювання державними засобами підприємництва та вільної праці, забезпечення рівноправності усіх форм власності, правового захисту власника, вжиття заходів для припинення несумлінної конкуренції (монополізму) й охорони прав споживача від несумлінного споживача.

Так, важливим напрямком діяльності держави в сфері економіки є конституційно-правова регламентація відносин власності. Зокрема згідно зі ст. 13 Конституції Азербайджанської Республіки в Азербайджанській Республіці власність є недоторканною й охороняється державою. При цьому проголошується, що власність може бути державною, приватною та муніципальною. Знаходить закріплення й принцип рівності форм власності. Право власності, в тому числі право приватної власності, охороняється законом (ст. 29 Конституції Азербайджанської Республіки). При цьому ніхто без рішення суду не може бути позбавлений своєї власності. Повна конфіскація майна не допускається. Відчуження власності для державних чи суспільних потреб може допускатися тільки за умови попереднього справедливого відшкодування її вартості.

Частина друга ст. 8 Конституції Російської Федерації передбачає, що в Російській Федерації визнаються і захищаються рівним чином приватна, державна, муніципальна та інші форми власності, а частина третя ст. 35 закріплює, що ніхто не може бути позбавлений свого майна інакше як за рішенням суду. Примусове відчуження майна для державних потреб може бути здійснено тільки за умови попереднього та рівноцінного відшкодування.

Такого роду положення про можливість обмеження державою права приватної власності зустрічаються й в інших зарубіжних конституціях. Так, ст. 6 Конституції Республіки Казахстан встановлює, що власність зобов'язує, користування нею має одночасно служити

суспільному благу. Однак ніхто не може бути позбавлений свого майна, інакше як за рішенням суду. Примусове відчуження майна для державних потреб у виняткових випадках, передбачених законом, може бути здійснене за умови рівноцінного його відшкодування (частина третя ст. 26).

Досить багато уваги приділяється регламентації інституту власності в конституціях арабських країн. Так, наприклад, закріплюючи, що «усі багатства, послані Аллахом у надра і на континентальний шельф, так само як ресурси, отримані від цих багатств, є власністю держави» (ст. 14), Основний закон Королівства Саудівської Аравії встановлює принцип державного визнання волі приватної власності та її недоторканності (ст. 18).

Основний закон Султанату Оман встановлює недоторканність державної власності, покладаючи на державу обов'язок її захисту, а на громадян обов'язок зберігати цю власність (ст. 11). У той же час в Основному законі містяться й визначені гарантії приватної власності. Передбачається можливість обмеження цього права та конфіскації майна в строгій відповідності з законом. Слід зазначити, що останнім часом в Омані проводитися політика розширення приватного сектора. Так, 1998 р. був оголошений «роком приватного сектору». Уряд усіляко підтримує приватний бізнес [1, с. 32–56, 492].

Конституція Марокко, хоча і не містить такого великого переліку соціально-економічних норм, як в інших арабських країнах, проте, закріплює ряд найважливіших принципів економічної системи. Зокрема, гарантованість власності та свободи підприємництва. Але за можливості обмеження розмірів майна та режиму користування (ст. 15). Закріплені також плановий початок економіки, її соціальна орієнтованість (ст. 15) та інші важливі положення. Ці конституційні норми дозволяють охарактеризувати економічну систему країни як ринкову економіку у поєднанні з плановими началами регулювання [3, с. 581].

Також найважливішим напрямком економічної діяльності держави є емісія грошових знаків. Так, відповідно до ст. 99 Союзної Конституції Швейцарській Конфедерації грошова і валютна справа перебуває у віданні Союзу; йому одному належить право випуску монет і банкнот. Швейцарський національний банк як незалежний центральний банк проводить грошову та валютну політику, що слу-

жить загальному інтересу країни; він управляється за участі та під наглядом Союзу.

Значне місце в здійсненні економічної політики сучасної держави займає конституційне регулювання підприємницької діяльності. Держава створює сприятливі правові, соціально-економічні, фінансові та організаційні умови формування сильного приватного сектора економіки, вітчизняного приватного підприємництва, сприяє створенню ринкової інфраструктури, залученню в національну економіку зарубіжних інвестицій. Так, згідно зі ст. 59 Конституції Азербайджанської Республіки кожний може у встановленому законом порядку, вільно використовуючи свої можливості, здібності та майно, самостійно або разом з іншими займатися підприємницькою діяльністю або не забороненим законом іншим видом економічної діяльності.

Узагальнюючі результати проведеного дослідження можна дійти наступних висновків:

1. Конституційна економіка — це складне, багатоаспектне явище, що являє собою перспективний напрямок конституційно-правової науки, що полягає у розробці оптимальних конституційно-правових меж діяльності суб'єктів економічної системи та дає юридичну характеристику економічної системи, підпорядкованої ідеалам конституціоналізму.

2. Значення конституційно-правових норм, які регулюють економічні відносини, полягає у визначенні критеріїв співвідношення між економічною роллю держави і сферою вільної реалізації прав, свобод та законних інтересів суб'єктів економічної діяльності. У цьому зв'язку здійснюється: а) закріплення основ сформованої в суспільстві економічної системи, встановлення меж економічної діяльності держави, забезпечення стабільності і передбачуваності економічних відносин; б) визначення міри і реального змісту економічної свободи, якою користуються суб'єкти підприємницької діяльності; в) створення та коректування соціальних умов, у яких відбувається формування людської особистості, її інтеграція в різні соціальні інститути; г) установлення меж державного і суспільного сприяння особистості, співвідношення такого втручання та автономії особистості, а також формування умов для зворотного впливу громадянського суспільства на державні інститути.

3. Існування взаємозв'язків між основними принципами конституційно-правового регулювання ринкової економіки дозволяє стверджувати, що Конституція, закріплюючи економічні основи конституційного ладу й основні економічні права та свободи, робить регулятивний вплив не тільки на окремі економічні відносини, але і на всю економічну систему в цілому, створюючи умови для її вільного розвитку або встановлюючи можливості для активного коректування економічних процесів з боку державної влади.

4. Межі конституційного регулювання економіки визначаються тими завданнями, які ставляться перед державою і суспільством з метою забезпечення прогресу і процвітання країни на основі об'єктивно сформованих принципів взаємин між державною владою та громадянським суспільством. Саме останнє гарантує демократичний порядок економічного життя суспільства, створює можливість для самореалізації особистості і людських колективів і встановлює оптимальну міру втручання в економічний, соціальний і духовний процес. Виходячи з того, що держава потребує в постійній кореляції власного впливу на економіку, обсяг конституційно-правового регулювання в цій сфері обмежений вимогами мобільності державної економічної політики, що вимагає закріплення лише тих її рамок, що зводяться суспільством у ранг визнаних цінностей.

Використана література:

1. *Александров И. А.* Монархии Персидского залива: этап модернизации / И. А. Александров. — М. : Дело и Сервис, 2000. — 544 с.
2. *Андреева Г. Н.* Экономическая конституция в зарубежных странах / Андреева Г. Н. — М. : Наука, 2006. — 268 с.
3. *Арбузкин А. М.* Конституционное право зарубежных стран: Учеб. пос. / А. М. Арбузкин. — М.: Юристъ, 2004. — 666 с.
4. *Баглай М. В.* Конституционное право Российской Федерации: Учеб. / М. В. Баглай, Б. Н. Габричидзе. — М. : ИНФРА-М, 1996. — 512 с.
5. *Баренбойм П. Д.* Конституционная экономика : [учебник для юрид. и эконом. вузов] / П. Д. Баренбойм, Г. А. Гаджиев, В. И. Лафитский, В. А. Мау. — М. : ЗАО «Юстицинформ», 2006. — 528 с.
6. *Данилов С. Ю.* Конституционная экономика в зарубежных странах : учеб. пос. / С. Ю. Данилов. — М. : Изд дом ГУ ВШЭ, 2008. — 145 с.
7. *Добродумов П. О.* Конституційна економіка як об'єкт дослідження / П. О. Добродумов // Правовий вісник Української академії банківської справи. Науково-практичний журнал. — 2010. — № 1(3). — С. 18–23.

8. *Коваленко Р. А.* Экономическая теория в формате конституционной экономики / Р. А. Коваленко, Е. А. Чаусовская // Научные труды ДонНТУ. Серия: экономическая. — 2005. — Вып. 89-2. — С. 175–179.
9. *Савчин М. В.* Конституційний лад України та економічний конституціоналізм / М. В. Савчин // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 96–100.
10. *Сапронова М. А.* Государственный строй и конституции арабских республик. / А. М. Сапронова. — М. : Муравей, 2003. — 328 с.
11. *Скупінський О. В.* Конституційна економіка: поняття та перспективи для України / О. В. Скупінський // Форум права. — 2011. — № 1. — С. 909–914 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11covpdu.pdf